

МОВНІ РЕАКЦІЇ НА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ (на прикладі інтернет-дискурсу)

У статті здійснено дослідження особливостей творення та функціонування неологізмів й okazaціоналізмів у інтернет-дискурсі, мотивованих суспільно-політичними процесами в Україні 2013–2014 років. Визначені структурні, семантичні та функціональні особливості досліджуваної лексики, проаналізовані продуктивні деривати, з'ясовані сфери їх функціонування.

Ключові слова: деривація, апокопа, контамінація, неологізми, пейоративи.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Суспільно-політичні процеси, які відбуваються в Україні, починаючи з листопада 2013 року, зазнали досить широкого мовного вираження, спричиненого психофізіологічними реакціями людей на спостережені події. Це відобразилося в появі значної кількості новотворів, що функціонують в межах інтернет-дискурсу. Кількість okazaціональних утворень, які миттєво набувають популярності у вигляді самостійних лексем, а також відповідних хештегів, свідчить про те, що ці мовні одиниці мають стати об'єктом ґрунтового дослідження. Такі лексеми і лексикалізовані сполуки репрезентують інноваційні процеси в лексико-семантичній системі української мови, а також демонструють набір різноманітних способів словотворення.

Аналіз наукових досліджень. Процес оновлення словникового складу української мови часто стає предметом дослідження вітчизняних мовознавців. Особливостям дериваційних та семантичних неологізмів присвячені роботи Н. В. Стратулат, лексико-словотвірні інновації в українському соціально-політичному назовництві досліджені в працях С. С. Лук'яненка, новотвори в мові преси вивчені О. М. Турчак.

Мета статті – дослідити особливості функціонування у межах інтернет-дискурсу суспільно-політичних неологізмів та okazaціоналізмів, утворених на фоні політичного протистояння в Україні 2013–2014 років, здійснити аналіз їхніх лексичних та словотвірних особливостей. **Завдання:** 1) визначити структурні, семантичні та функціональні особливості досліджуваної лексики; 2) проаналізувати продуктивні дериваційні неологізми та з'ясувати сфери їх функціонування; 3) охарактеризувати нові семантичні входження, що виникли в результаті семантичних процесів.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. Тексти інтернет-мережі найактивніше реагують на суспільні зміни появою нових слів та понять. Блогосфера систематично породжує нові okazaціональні утворення, які з часом набувають масового використання. Політичне протистояння 2013–2014 років також має своє мовне відображення. Спостережена як активізація використання відомих раніше номенів (*ватник, карателі, бандерівці, хунта* тощо) з новим значенням, так і введення до словникового запасу українця новотворів (*кримнашівці, кисельовщина, Путлер, Лугандон, Домбабве, алкомайдан, автомайдан* та ін.). Такі дериваційні інновації варто розглянути відповідно до їх структурних та словотвірних особливостей.

Морфолого-синтаксична деривація: полягає в переході слів інших частин мови в іменники-кіноніми без зміни їхньої зовнішньої форми, але зі зміною значення та граматичних особливостей (субстантивізації). Цим способом утвоєний онім *Легітимний* (перехід прикметника в іменник). Саме цю назву присвоїли экс-президенту В. Януковичу після його офіційних заяв про свою легітимність (*А Легітимний десь у Ростові плаче*).

Лексико-синтаксичний спосіб творення (зрощення). У межах лексико-синтаксичної деривації назви утворюються зрощенням словосполучень у цілісну лексичну одиницю. Сполука «іменник + займенник»: *Кримнаш* – утворене від словосполучення «Крим наш». Уживається з кількома значеннями: 1) назва півострова Крим після окупації (*в Кримнаш тепер не поїду*); 2) фанатичний прояв патріотизму, викликаний сумнівними державними здобутками (*Прийшло протверезіння від кримнашу*); у цьому випадку спостережена також **апелятивізація**, оскільки онім *Крим* втрачає ознаки власної назви і вживається як структурний компонент неологізма-апелятива; 3) саркастична назва фінансових реформ у Росії після анексії Криму (*новий податок, який планує увести Росія, інтернеткористувачі вже назвали «Кримнаш»*). *Намкриш* – утворене від вислову „нам кришка” (сполука – займенник + іменник). Відбулося спочатку зрощення „намкришка”, а потім усічення кінцевої частини з метою фонетичного наближення до лексеми *кримнаш*. Термін *намкриш* використовують для пояснення в жартівливій формі становища «кримнашівців» після введення санкцій та початку АТО (*Треба жити мирно, а то спочатку кримнаш, а потім намкриш*). Сполука «займенник + дієслово»: *Миздобули* – вживається для скептичної оцінки досягнень Майдану. Лексема утворена від передвиборчого гасла экс-президента Віктора Ющенка у 2009 році «Ми здобули!» (*А ці миздобули й далі продовжують дурити людям голову*). Сполука «іменник + прийменник + іменник»: *Кулявлоб* – утворена від фрази «куля в лоб», виголошеної політиком А. Яценюком зі сцени Майдану.

Вживана у двох значеннях: 1) неофіційна власна назва А. Яценюка (*Арсеній Кулявлоб*); (азнала додатково онімізації, тобто відбувся перехід загальної назви у власну; 2) покарання, розправа (*І буде кулявлоб усіб зрадникам України*).

Морфологічні способи словотворення: 1. Суфіксальний спосіб репрезентують такі деривати: *миздобулець, миздобульці, кримнашівець, кримнашівці, ватність, бандеризація, кисельовщина*. За типом «основа іменника + суфікс -ець-» утворені такі назви: **миздобулець** – слово утворене від іменника *миздобули* (*Пани миздобульці, поплигайте, бо це одне, що ви можете робити більш-менш добре*); **кримнашівець** – похідне від іменника *кримнаші* (*Нехай в Криму тепер кримнашівці відпочивають*). Словотвірний тип «основа іменника + суфікс -ість-»: **ватність** – утворене від іменника *вата*, що в свою чергу походить від апелятива *ватник*; лексема *ватність* використовується на позначення світогляду певної групи людей, за яким усе українське вважається неприйнятним, підтримується анексія частини території України, виявляється здатність зрадити країну в обмін на матеріальні блага (*Концентрація ватності в цьому натовпі зашкалює*). За типом «основа іменника + формант -изац-ія»: **бандеризація** – походить від лексеми *бандера*, однієї з назв українських патріотів, утвореної внаслідок апелятивації прізвища відомого політичного діяча (*Для України є тільки два шляхи: бандеризація або бандизація*). За типом «основа іменника-оніма + формант -ин(а)»: **кисельовщина** – утворений від прізвища російського журналіста Дмитра Кисельова. Похідні із цим формантом як правило позначають ідейні напрямки або побутові явища з негативним відтінком. Використовується на позначення: 1) російська журналістика (*А скільки таких людей, яким кисельовщина промила мізки?*); 2) неправдива інформація пропагандистського змісту (*Чому на книжкових полицях окопалася кисельовщина?*); 3) зухвала брехня (*Не знаю, правда це, чи кисельовщина*). Словотвірний тип «основа іменника + формант -уг(а)» репрезентований лексемою **сепарюга** – процес утворення: *сепаратист – сепар – сепарюга*. Тобто твірною є усічена форма *сепар* (*[се"п'ар':-уга]*). Суфікс згрубілості -уг- надає слово пейоративного значення. Значення: 1) особа, що підтримує анексію частини території України (*Цей сепарюга писав у соцмережах антиукраїнські гасла*); 2) бойовики, терористи, що воюють на Сході України (*Сепарюги будуть розбиті*).

Заслугує на особливу увагу окаяніалізм **відмосковищення**. Цей термін в інтернет-текстах використовують на позначення прозахідного, проєвропейського курсу України, відходу від тривалих дружніх політичних та економічних взаємин з Росією (*В Україні почався процес відмосковищення*).

2. Префіксальний спосіб. Зафіксований один неологізм, утворений за допомогою префікса анти-: *Антимайдан*.

3. Усічення основ. Продуктивними є деривати, утворені за допомогою штучної деформації твірної основи, а саме її утинання. Такий спосіб творення називається усіченням. Серед досліджуваних назв поширеною є *апокопа* – усічення кінцевої частини твірної основи. Цим способом творяться так звані „скорочені” назви, вживані для полегшення процесу спілкування. Поява скорочених назв пояснюється також і дією закону компресії смислу, тобто закону економії в мовленні. «Цей закон один із виявів інстинкту самозбереження, своєрідна реакція проти надмірної затрати фізіологічних зусиль» [4, 4]. Н. Клименко зазначає, що явище апокопи (саме як способу словотворення) є особливо характерним для розмовного мовлення [3, 30]. Досліджувані нами новотвори виникли в інтернет-просторі, який максимально наближений до розмовного стилю мовлення, оскільки так само позбавлений чітких норм і правил. **Вата** – лексема утворена усіченням кінцевої частини твірної основи *ват-ник* з додаванням флексії -а. Означає: 1) збірну назву *ватників* (проросійськи налаштованих осіб, які люто ненавидять усе українське, підтримують анексію частини території України, закликають до введення військ іншої держави, здатні зрадити країну в обмін матеріальні блага (*місцева вата в Криму зможе один сезон без туристів пережити*); 2) сепаратисти, терористи, які воюють на Донбасі проти України (*Вата панікує, але потрібно дотискати їх*). **Укр** – має подвійну мотивацію: 1) від назви *укроп* (від рос. „укроп”); 2) від назви *українець*. Неологізм виник як пейоратив зі значенням: українці, які підтримують європейський напрямок розвитку країни, орієнтуються на західноєвропейські цінності. Однак був активно підхоплений патріотами України: «*Укри*» – це і є, по факту, визнання української незалежності: *кінець колоніального міфа*» [2]. **Колорад** – лексема утворена утинанням твірної основи „колорад-ський жук”. Так стали називати усіх прибічників сепаратизму, за схожість кольорів Георгіївської стрічки із забарвленням цього виду комах. Вживається з двома значеннями: 1) особи, що носять Георгіївську стрічку; 2) бойовики, терористи, які воюють проти української армії. **Сепар** – новотвір, похідний від слова *сепар-атисти*. Однак у ході використання набув додаткового значення і став позначати бойовиків, які воюють на Сході України: *Нацгвардія прийшла в місто – знайшла сепарів і затримала їх*.

4. Творення складних найменувань. Творення складних слів посідає важливе місце в процесі поповнення та розширення лексичного складу мови. О. Стишов визначає його найбільш активним

способом словотвору іменників-інновацій мови засобів масової інформації [5, 143]. Він пояснює цю особливість тим, що «складні слова – найбільш економний засіб номінації» [5, 143].

Абревіація: а) аглютинація – поєднання в одне слово сегментів (частин) слів, що входять до їхнього складу. Серед складноскорочених зафіксовані назви, утворені способом контамінації, власне різновидом останньої – аглютинацією, тобто складанням початкових сегментів кількох найменувань: *Лугандон* – назва утворена поєднанням початкових сегментів слів *Луганськ* + *Донецьк*. Використовується для іронічного позначення так званих «Донецької і Луганської народних республік» (*Лугандон оголосив мобілізацію*); *Укроп* (УКР-аїнський ОП-ір), *кацапульта* («канап» + ката-пульта); **б) телескопічний спосіб** – виявляється в складанні усіченого початкового сегмента одного слова з кінцевим сегментом іншого, наприклад: *олімпіард* (олімпіа-да + мілья-рд) *доларів*, *Гейропа* (геї + Єв-ропа), *окупендум* (окуп-ація + рефер-ендум), *Домбabwe* (До-нецьк + Зі-мбабве). У деяких випадках спостерігається міжслівне накладання, яке полягає в тому, що на кінець основи одного слова накладається частина основи другого, наприклад, *Путлер* (Пу-т-ін + Гі-т-лер), *майдауни* (май-да-н + да-уни), *КРИМіналітет* (Крим + крим-іналітет), *Кримль* (Крим + Кр-емль) – вживається у значенні «півострів Крим, окупований Росією»; *Дондурас* (Д-он-ецьк + Г-он-дурас), *Луганда* (Лу-ган-ськ + У-ган-да), *свідоміти* (сві-домі + со-домі-ти), мотивоване терміном «свідомі українці», вживається з негативним відтінком на позначення українців-патріотів з метою доведення нібито ідейної близькості із *содомітами* (розпусниками); **в) ініціальна абревіація**: найбільш поширеними виявилися абревіатури *ДНР* (Донецька народна республіка) і *ЛНР* (Луганська народна республіка). Звідси суфіксальні похідні – *ДНРівці*, *ЛНРівці*.

Основоскладання. Найбільшу продуктивність для творення нових слів виявляють основи *майдан*, *сотня*, *бандерівці*, *євро-*: *татаробандерівці*, *афробандерівець*, *котобандерівець*, *дитсадобандерівець*, *алкомайдан*, *алкосотня*, *автомайдан*, *аквамайдан*, *Євромайдан*, *Євродиван*.

Основоскладання з нульовою суфіксацією: *правосек* (*правосек*) – від назви організації «*Правий сек-тор*».

5. Нульова суфіксація. Зафіксовано один апелятив *миздобул* (від новотвору *миздобули*). Приклад: *Головний миздобул Ющенко продовжує гнути свою лінію*.

6. Деривація на основі штучної деформації твірної основи. Зафіксовано клички, утворені шляхом **субституції**. Журавльов визначає цей спосіб як процес заміни окремого сегмента твірної основи іншим добровільно обраним елементом [1, 73]. Відмінність такого способу від афіксації, на його думку, полягає в тому, що творення деривата відбувається не відповідно до будь-якого словотвірної типу, а з'являється за зразком певного слова [1, 73]. Субституція як спосіб утворення лексем виявляється в назвах типу *Лугандонія* (від *Лугандон*), *Укропія*, *Укропстан* (від *укроп*), *скримздити* (від *Крим* за подібність до нецензурного номена, синоніма до „вкрасти”), *Домбас* (є оказіональним утворенням, яке виникло внаслідок помилкового написання одним із прихильників ДНР), *Гей-оргій-вська стрічка* (виражає негативне ставлення українських патріотів до осіб, які носять Георгіївську стрічку, та політичних поглядів, яких останні дотримуються). Своєрідним є оказіональне написання слова *РеФерендум* (варіант *РФрендум*) з метою наголошення на тому, що саме Російська Федерація (РФ) причетна до організації референдумів про відділення окремих територій від України.

7. Творення складених найменувань. За період з листопада 2013 року словниковий запас українців поповнився значною кількістю лексикалізованих сполук. Фразеологізмами можна вважати назви типу *зелені чоловічки* (одягнені у камуфляж зеленого кольору озброєні солдати, які з'явилися в Україні з метою забезпечення анексії частини її території та офіційно не визнають свою належність до збройних сил власної країни), *чорні чоловічки* (одягнені у форму чорного кольору представники українських добровольчих військових формувань, що воюють на Сході України), *диванна сотня*, *диванні війська*, *батальйон «Диван»* (використовується на позначення осіб, які оцінюють ситуацію в країні виключно через монітор, не перебуваючи на місці подій, але активно дають поради, засуджують дії та вчинки безпосередніх учасників акцій), *шоколадна сотня*, *шоколадний сектор* (команда П. Порошенка), *американська сотня* (представники США, які висловили підтримку Україні), *золотий батон* (має кілька значень: 1) символ надмірної жадібності; 2) символ влади В.Януковича; 3) *онім.* назва української антипремії за сумнівні досягнення), *Топаз, дай команду* (фраза із відеоролика, знятого під час подій на Антимайдані; використовується зі значенням «дати наказ», наприклад: *Адміністрація сайту прокинулася і Топаз дав команду на бан*), *візитка Яроша* (жартівливий символ незнищенності та причин будь-яких подій). Деякі похідні утворені на основі готових фразеологічних одиниць: *Відкрити ящик Бандери* (наприклад: *Путін відкрив ящик Бандери*), *зробити КРИМацію* (наприклад: *Путін зробив собі КРИМацію*), а також тематичної адаптації назви книги: *Путлер «Майн Кримпф»* (порівн. Гітлер «Майн Кампф»).

Трапляється використання лексичних одиниць як засобу мовної гри. Наприклад, омонімічність однієї з найбільш уживаних лексем досліджуваного періоду *АТО* (абревіатура: антитерористична операція) та сталого висловлювання «*А то!*» (частки) дала підстави для поширеного в мережі жарту: «– *Ти за ДНР? – Ага! А шо? – А ТО!*».

Висновки, рекомендації, перспективи подальших досліджень. Отже, здійснене дослідження дає підстави визначити такі результати: 1) ажіотаж навколо політичного протистояння 2013–2014 років, що простежується в інтернет-дискурсі, спричинив появу значної кількості неологізмів та оказіоналізмів; 2) досліджувані деривати утворені за допомогою різноманітних способів словотворення; найбільшу продуктивність виявляють лексико-семантичний спосіб, суфіксальний, усічення, абревіація, основоскладання; 3) зафіксовані деривати є переважно пейоративами, що пов'язано в першу чергу з творенням похідних на фоні суттєвого політичного протистояння. Подальші розвідки мають бути присвячені детальнішому дослідженню психолінгвістичних особливостей таких новотворів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журавлев А.Ф. Технические возможности русского языка в области предметной номинации . Журавлев А.Ф. // Способы номинации в современном русском языке / под ред. Д.Н.Шмелева. – М. : Наука, 1982. – С. 45–109.
2. Забужко О. "Укри" – це і є, по факту, визнання української незалежності [Електронний ресурс] / О.Забужко. – Режим доступу : <http://bukvoid.com.ua/events/culture/2014/07/26/164852.html>
3. Клименко Н.Ф. Апокопа / Клименко Н.Ф. // Українська мова. Енциклопедія / редкол. : Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), Зяблюк М.П. та ін. – К. : Українська енциклопедія, 2000. – С. 30.
4. Нелюба А.М. Словотвірна економія у появі онімів / Нелюба А.М. // Наукові записки. – Серія : Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка, 2001. – [вип. 37]. – С. 51–54,
5. Стишов О.А. Українська лексика кінця ХХ століття : (на матеріалі мови засобів мас. інформації) | Стишов О.А. – К. : Пугач, 2005. – 388 с.

В статье проведено исследование особенностей образования и функционирования неологизмов и окказионализмов в интернет-дискурсе, мотивированных общественно-политическими процессами в Украине 2013-2014 годов. Определены структурные, семантические и функциональные особенности исследуемой лексики, проанализированы продуктивные дериваты, выяснены сферы их функционирования.

Ключевые слова: деривация, апокопа, контаминация, неологизмы, пейоративы.

The article studies the features of creation and functioning of neologisms, socially motivated by political processes in Ukraine in 2013-2014. Structural, semantic and functional features of the vocabulary are studied, productive derivational neologisms are analyzed, the scope of their usage is clarified.

Key words: derivation, contamination, neologisms, words with negative meaning.